

МІСЦЕ МОНАСТИРІВ КИЇВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ У РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. В УКРАЇНІ

Чучалін О. П.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини

м. Умань, Черкаська область, Україна

Православні монастирі Київщини XIX – початку XX ст. відомі своєю просвітницькою діяльністю. Обителі були оплотом грамотності, надавали особливого залучення до освіти дітей бідних верств суспільства, в тому числі й серед жіночої частини населення. Заслугує на увагу діяльність черниць Києво-Флорівського Вознесенського жіночого монастиря. Цю обитель було збудовано в середині XVI ст. у самому центрі Києва, на Подолі. У ході відбудови монастиря після пожежі 1811 р. тут закладалися приміщення церковно-приходської школи у якій щороку навчалось від 30 до 40 дівчаток [9, с. 93]. З початку 1818 р. в м. Богуславі Черкаського повіту Київської губернії при монастирі було відкрито повітове духовне училище, яке утримувалося за рахунок приходу [8, с. 372]. Фактично, до середини XIX ст. Богуславський монастир був єдиним училищним монастирем у єпархії.

Зі скасуванням кріпосного права у 1861 р. та запровадженням реформ 60–70-х рр. XIX ст. монастирі також розгорнули широку діяльність в області народної освіти. Через відкриття церковно-приходських шкіл обителі переймалися питаннями освіти.

Із основних видів парафіяльного піклування набули поширення притулки для дітей і богадільні для людей похилого віку. Метою дитячих притулків ставало піклування про дітей-сиріт або дітей, покинутих батьками. Діяльність притулків спрямовувалася на те, щоб «... зберегти або поправити їх здоров'я створенням приміщень, які б відповідали нормальним життєвим умовам, достатнім харчуванням і уважним доглядом. Потім за допомогою школи надати їм початкову освіту, через уважне виховання і постійний нагляд пробудити, розвинути і закріпити моральні почуття, любов до праці, порядку, послуху. І, нарешті, навчання майстерності або прилаштуванням в інші училища, майстерні або на місця служби...», тим самим надавши дітям можливість матеріального забезпечення упродовж наступного життя, на виході з притулків» [1, с. 103].

Указом від 6 квітня 1866 р. при заснуванні нових монастирів їх засновникам пропонувалося «... поєднувати ... зі зручностями усамітненого чернечого життя мету благодійницьку та виховну» [7, с. 138]. У відповідності з цим указом у монастирях, особливо жіночих, стали влаштовувати школи та сирітські притулки.

Серед джерел з вивчення діяльності православних монастирів Київської єпархії на окрему увагу заслуговують опубліковані у 1886–1914 рр. звіти обер-прокурорів Святійшого правлячого синоду РПЦ. Їх аналіз дає підстави стверджувати, що вони є важливим інформативним джерелом з вивчення у тому числі і питання культурно-освітньої діяльності православних обителей Київської єпархії. Зокрема, у звіті за 1884 р. подано інформацію про училища, що перебували на повному чи частковому утриманні монастирів. Зокрема, Києво-Печерська Успенська лавра утримувала на той час три школи: іконописну, в якій навчалися до 30 учнів; школу при типографії на 40 учнів та народне училище, в якому навчалось 100 хлопчиків. Києво-Миколаївський, Києво-Видубицький Михайлівський та Києво-Свято-Троїцький чоловічі монастирі утримували невеликі домашні училища, в яких навчали дітей грамоти та, навіть, столярній справі. Києво-Видубицький Михайлівський монастир утримував притулок для хлопчиків-сиріт [2, с. 234].

У грудні 1890 р. при Києво-Михайлівському монастирі було засновано вчительську школу, яка утримувалася коштом обителі. Сюди могли вступати селянські діти Київської губернії у віці 15–18 років за умови закінчення ними попередньо одно- і двокласних церковно-приходських та народних шкіл [3, с. 74]. У 1891 р. при монастирі також було відкрито бібліотеку зі значним книжковим фондом, переважно релігійно-морального змісту. Її послуги були доступні як для прихожан, так і мешканців міста, тому ця бібліотека й користувалася значним попитом [3, с. 75].

Пореформений період в Російській імперії відкривав доступ до освіти і жіночому населенню. У багатьох єпархіях, при більш-менш матеріально забезпечених жіночих монастирях, відкривалися училища, в яких дівчаток навчали грамоті, церковному співу та рукоділлю.

У Київській єпархії станом на 1884 р. жіночі школи існували при трьох монастирях: Києво-Флорівському, Лебединському Свято-Миколаївському і Ржищівському Преображенському. У Києво-Флорівському монастирі навчалось щороку до 50 дівчаток, переважно сиріт із сімей духовенства. При Лебединському Свято-Миколаївському монастирі існувало шестикласне училище для 25–30 дівчаток сімей духовенства, які там навчалися і перебували на безоплатній основі. У школі при Ржищівському Преображенському жіночому монастирі навчалось до 25 дівчаток з різних станів щороку [5, с. 243].

У звіті за 1886 р. зазначається, що при всіх наявних на той час православних монастирях існувало 170 різних навчальних закладів, із них біля 70 були при чоловічих монастирях, де навчалася до 1350 хлопчиків, решта – при жіночих, в яких навчалася 2650 дівчаток [6, с. 19]. Уже з кінця XIX – початку XX ст. культурно-просвітницька діяльність монастирів набуває іншої якості. Школи при монастирях звичай розміщувалися в окремих спеціально обладнаних приміщеннях і утримувалися за рахунок монастирів. Серед монастирських шкіл, крім однокласних і двокласних церковно-приходських, були також церковно-вчительські, сільськогосподарські, іконописні тощо.

Отже, упродовж XIX – початку XX ст. православні монастирі Київської єпархії зробили значний внесок у розвиток освіти України. Майже половина православних обителів єпархії мали навчальні заклади. Серед них були єпархіальне духовне училище, спеціалізовані школи, церковно-парафіяльні школи та школи грамоти.

Література:

1. Антология социальной работы: в 5 т. / сост. М.В. Фирсов. Москва : Сварогъ, НВФ СПТ, 1994. Т. 1. С. 103.
2. Всеподданнейший отчет Обер-прокурора Святейшего синода К. Победоносцева по ведомству православного исповедания за 1884 год. Санкт-Петербург : Синодальная типография, 1887. С. 234.
3. Всеподданнейший отчет Обер-прокурора Святейшего синода К. Победоносцева по ведомству православного исповедания за 1890 и 1891 годы. Санкт-Петербург : Синодальная типография, 1893. С. 74.
4. Всеподданнейший отчет Обер-прокурора Святейшего синода К. Победоносцева по ведомству православного исповедания за 1890 и 1891 годы. Санкт-Петербург : Синодальная типография, 1893. С. 75.
5. Всеподданнейший отчет Обер-прокурора Святейшего синода К. Победоносцева по ведомству православного исповедания за 1884 год. Санкт-Петербург : Синодальная типография, 1887. С. 243.
6. Всеподданнейший отчет Обер-прокурора Святейшего синода К. Победоносцева по ведомству православного исповедания за 1886 год. Санкт-Петербург : Синодальная типография, 1888. С. 19.
7. Зырянов П. Русские монастыри и монашество в XIX и XX вв. Москва, 1999. С. 138.
8. Киевские епархиальные ведомости. 1867. № 12.
9. Крижановська О. Києво-Флорівський (Вознесенський) жіночий монастир в документах та матеріалах XVI – початку XX ст. : монографія. Київ : НАН України, Ін-т історії України: 2001. 98 с.